

ANLATIM TEKNİKLERİ

1.GİRİŞ

Anlatmak sözcüğü, “Bir konu üzerinde açıklamada bulunmak, bilgi vermek, izah etmek; inandırmak, belirtmek; söylemek, nakletmek”; anlatım, “anlatmak eylemi, bir duyguyu, bir düşünceyi, bir konuyu söz veya yazı ile bildirme, ifade”; geniş anlamıyla bir eylemdir, harekete geçmektir. Kişinin iletmek istediklerini belli bir dilin kuralları içinde sözlü yada yazılı olarak dışa vurmasına anlatım (ifade) denir.

Bir yazım türü içinde yer alan paragraflarda işlenen konunun, ele alınan düşüncenin ve verilen örneklerin anlatım biçimi, tutulan yola göre farklı nitelik ve özellik taşır. Yazının her paragrafı aynı tarzda yazılamaz. Bu durum, akıcılığı ve sürükleyiciliği engeller, yazıyı tekdüzeleştirir. Her paragrafta ele alınan konunun, işlenecek düşüncenin, verilecek örneğin niteliğine göre anlatım biçimlerinden herhangi biri ya da birden fazlası seçilebilir. Seçilen anlatım biçimleri hem konuyu bütün yönleriyle ele almamızı sağlayacak hem de düşüncelerimizin okuyucularca daha kolay bir biçimde kavranmasına yardımcı olacak nitelikte olmalıdır. Sözlü ya da yazılı, duygu ve düşüncelerin iletilmesinde yazarın amacı, metnin alıcısı üzerinde etkiler bırakmaktır. Yazar bu amaç doğrultusunda yazısını biçimlendirirken farklı anlatım tekniklerini ve düşünceyi açma ve geliştirme yollarına başvurur. Bu sayede soyut olan düşünce, olay, duygu ve hayaller somutlaştırılır, okuyucunun anlayabileceği bir şekle sokulur. Aşağıda paragrafta kullanılan anlatım teknikleri ve düşünceyi geliştirmede yararlanabilecek anlatım biçimleri açıklanmaktadır. Yazılı anlatım teknikleri dört temel başlık altında toplanır. Temel dört anlatım biçiminin sınırlarını kesin çizgilerle belirlemek olanaksızdır. Bir metin, anlatım biçimlerinin tümünden de yararlanabilir. Ancak metnin yazılış amacı neyin ağırlığını taşıyorsa metnin anlatım biçimi de o açıdan adlandırılır.

Belli başlı anlatım teknikleri; **öyküleme, betimleme, açıklama ve tartışmadır.**

ÖRNEK: “Ali mavi yolculuk yapmak için, bu yaz, tatile, Marmaris’e gitti.”

ÖYKÜLEME: Eğer Ali, arkadaşı Ahmet’e Marmaris’te yaptıklarını, başına gelen olayları anlatırsa öyküleyici bir söylem üretmiş olur.

BETİMLEME:Eğer arkadaşına yolculuk yaptığı tekneyi betimlerse betimsel bir söylem üretmiş olur.

AÇIKLAMA:Arkadaşı Ahmet, ona bu yolculuğu nasıl yaptığını sorduğunda Ali, arkadaşına verdiği cevapla açıklayıcı bir söylem üretmiş olur.

TARTIŞMA: Eğer yaptığı yolculuğun çok güzel geçtiğini, tatilini mutlaka Marmaris'te geçirmesi konusunda onu ikna etmeye çalışıyorsa, bu kez kanıtlayıcı (tartışmacı) bir söylem üretmiş olur.

2. AÇIKLAYICI ANLATIM

2.1.Kavramsal Boyut

‘Açıklamak’ sözcüğü, ‘aç-mak’ kökünden türetilmiştir. Temel amaç, kapalı ya da genel bir kavramı, okur için açmaktır. Günlük yaşamda yazma ihtiyacı duyan insan, çoğunlukla açıklayıcı metinler oluşturmak zorunda kalır. Dilekçe, telgraf, davetiye, duyuru gibi metinler ağırlıklı olarak açıklama ile oluşturulur.

Ders kitapları, belli bir konuyu açıklamaya ya da bir konuyu öğretmeye yönelik olduğundan ders kitaplarında, o konu ile ilgili teknik sözcüklerin ve belli bir üst-dilin kullanılması söz konusudur. Bu metinlerde teknik terimlerin kullanılması bu tür metinlerin bilgi verici olmasıyla ve genel bir ‘doğru’nun sunulmasıyla ilgilidir. Açıklayıcı metinlerde bir kuramın, kavramın tanımından sonra bu tanımlamanın açılımını sağlayan ayrıntılar verilir.

Açıklayıcı metin, bilgi iletme amacını güder, ancak bunu yaparken anlamayı kolaylaştırmayı dener. Başlangıçta bir soru, bir sorun olduğunu varsayar ve bunları açıklamaya çalışır. Bir metnin açıklama olabilmesi için örtük ya da açık bir soruya yanıt vermesi gerekir.

Aşağıda yer alan soruların yanıtları kaleme alınırken açıklayıcı anlatım tekniğinin kullanılması uygun olur.

- Eğitim konusundaki görüşlerinizi açıklar mısınız?
- Romanda bulunması gereken temel nitelikler nelerdir?
- Edebiyat uyarlamasının bir yapıta katkısı nedir?
- Şiir çevirisi hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Türk edebiyatında eleştirinin yeri konusunda neler söyleyebilirsiniz?

2.2. Metnin Yazılış Amacı

Açıklayıcı ya da bilgi verici metin okurun bildiği (Bu bilgide eksik ya da yanlış bilgilenme olabilir.) ya da hiçi bilmediği bir konuda, ona doğru ve/ veya yeni bilgi sağlamayı, yani onu biçimlendirmeyi amaçlar. Yazar konunun ya da durumun daha iyi anlaşılması için çözümlemeler yapar. İletişimde kullanılan her türlü bildiri, anlamsal olarak açık olmalı ve belirsizliğe yol açmamalıdır. **Açıklık, duruluk, doğallık, özlülük** anlatım ilkelerine uyan yazar, açıklayıcı metinlerin anlaşılmasını kolaylaştırmalıdır.

2.3. Açıklayıcı Anlatımla Yazılan Metin Türleri

Deneme, fıkra, makale, röportaj gibi düşünce yazıları başta olmak üzere, geniş kitlelerin anlaması için basitleştirilerek anlatılan bilimsel metinler; her türlü ders kitabı, belli bir eğitime yönelik olarak hazırlanmış kitaplardan her türlü başvuru kitabı, öğretici söylemler; felsefi metinler, bilimsel makale ve metinler gibi geniş bir alanı kuşatan tüm yazılı anlatımda açıklayıcı anlatım tekniği kullanılır.

2.4. Açıklayıcı Bir Metnin Kurgusu

Açıklayıcı metin, anlaşılmayı amaçlar, yani bir soruyu ya da bir sorunu aydınlatmaya ya da onun anlaşılmasını kolaylaştırmaya çalışır. Bir karşıtlığa çözüm getiren, ortada olan belli bir konuyu irdeleyen metin türüdür. Çoğunlukla ‘niçin’ ve ‘nasıl’ sorularının yanıtları verilir.

Bu tür metinler genellikle üç aşamadan oluşur:

1. **Sorgulama aşaması:** Açıklanması gereken konu ya da sorunun ortaya konulmasıdır. Okuru metinle tanıştıran bir girişin ardından konu ortaya konur.
2. **Sorunun çözümü ve getirilen açıklamalar:** Metnin gelişme bölümüdür.
3. **Sonuç durumu:** Yazar, göstermek istediği şeyi vurgulayarak özetleyici bir birleşime varır.

Açıklayıcı metinlerde çoğunlukla geniş zaman kullanılır. Kuşkusuz şimdiki zaman ya da bağlama göre gelecek zaman da kullanılabilir. Gerçek olarak varlığı ya da olmadığı bilinen durumları anlatmada bildirme kipleri de kullanılabilir. Anlama kesinlik ifadesi katmak amacıyla “-Dir” bildirme eki de açıklayıcı anlatım tekniği ile yazılan metinlerde sıkça karşımıza çıkar.

Örnek Metin

“Güzel sözcüğü nereden gelir, bir düşündün mü? Gözle ilgili, göze ilişen, göze hoş görüne gözel, güzel diyoruz. Çoğu diller güzellik kavramını görme duyusuna bağlarlar: gözle algılanan nesnenin üstünlüğü güzel sıfatı ile nitelenir. Kimi dillerde bu kavram insanın bazı ilkel eğilimlerinden doğmadır: Latince pulcher, güzel, dinsel bir terim olsa gerek, sürüde en üstünü diye kurbanlık olarak seçilen hayvana veriliyor bu sıfat. Farsça dilber göze değil, gönüle çevriktir, Cermen dillerinde schön parlaklık gösterir, onun akrabası bir sözcük beyaz at anlamına gelir. Bir ulusun görüş kaynağına varmak, düşüncesinin özünü kavramak için onun güzellik anlayışını izlemekten daha aydınlatıcı bir yol tutulamaz.”

İşte İnsan, Azra ERHAT

Yukarıdaki metine “Güzel sözcüğünün kökeni nedir?” sorusunu yönelttiğimizde açık ve yalın bir yanıt aldığımız için metnin anlatım biçimi “**açıklama**”dır. Metinde tanımlama, örneklendirme gibi düşünceyi geliştirme yöntemlerinden yararlanılmıştır.

3.TARTIŞMACI ANLATIM

3.1. Kavramsal Boyut

‘Tartışma’ sözcüğü, ‘tartmak’ eyleminden türemiştir. ‘İş’eki, tartışmada karşılıklı yapılan bir eylemin varlığını gösterir. Antitez ve tez, bu işteşlikteki karşılıklılığı anlatan kavramlardır. ‘Tartmak’ eylemi, söylenen sözü ölçüp biçmek, yani tartmak ve buna göre bir yöntem belirlemek anlamı taşır.

Kavramsal açıdan bakıldığında birçok kaynak ‘tartışmacı anlatım’ tekniği için ‘kanıtlayıcı anlatım’ terimini kullanmaktadır. Tartışmacı anlatımın içinde düşünceyi geliştirme yollarından biri olan ‘kanıtlayıcı anlatım’ her zaman söz konusudur. Bu nedenle tartışmayla kanıtlama iç içedir. Bir bakıma tartışmanın olduğu her yerde kanıtlamadan söz etmek mümkündür. Tartışmayı bir anlatım tekniği, kanıtlamayı da tartışmadaki düşünceyi destekleme, geliştirme yollarından biri olarak değerlendirmek gerekir.

Tartışma, bilinen ya da söylenen düşünceye katılmama nedenini belirterek, var olan düşünceden farklı olan bir düşünceyi ortaya koymak ve bu düşüncenin bir başkasınca (alıcı, okur) kabul edilmesini sağlamaktır.

Tartışma, karşısındakinin ortak edilmesine çalışılan bir düşünceyi, belli bir bakış açısını desteklemekten başka bir şey değildir. Amacı seslendiği kişiyi, ikna etmektir. Bu nedenle, genellikle şimdiki zaman ve geniş zaman kullanılır.

“Boş durmak yerine iyi bir kitap okumak yararlı bir şeydir. Okumak insanı rahatlatır ve eğlendirir, oysa boş durmak sıkıcı olup bizi edilgenleştirir.”

Burada alıcı, okumanın, hareketsizliğe tercih edileceği konusunda ikna edilmeye çalışılır. Bir tartışmacı metinde söylem oluşturulurken, “üstelik, çünkü, zira, gerçekten de” gibi mantıksal bağlaçlar kullanılır ve iki karşıt görüş birbirine genellikle “ama, fakat, ancak, yalnız, oysa” gibi karşıtlık bağlaçlarıyla bağlanır.

3.2. Metnin Yazılış Amacı

Tartışmak; ikna etmek, inandırmak, kanıtlamak, antiteze karşı tez ortaya koymak, bir bakış açısını savunmaktır.

Bu metinlerin temelinde her zaman bir düşünce tartışması vardır. Her tartışmacı metin, var olan ve bilinen bir duruma (ya da bir düşünceye, görüşe) karşıt olarak, açık ya da gizli, bir karşı düşünce geliştirmeye dayanır. Metinlerin genel yapısı içinde var olan bir şeyi reddetme, yeni

bir şeyi savunma biçiminde gelişen bir tartışma söz konusudur. Bu metinler bir düşünceyi açıklamayı ve okurun düşüncelerini değiştirmeyi amaçlar. Bir tezi savunmak, bir düşünceden yola çıkarak bir başka düşünceyi çürütmek temel ilkedir.

3.3. Tartışmacı Anlatımla Yazılan Metin Türleri

“Makale, fıkra, deneme, eleştiri gibi düşünce yazıları başta olmak üzere bilimsel değerlendirmeler ve yorumlar, ders kitapları, belli bir görüşü açıklayan ya da savunan düşünce ve felsefe yazıları, yazılı reklam metinleri, polemik içerikli yazılar, rapor, iş mektupları, mesleki mektuplar, kullanma kılavuzu, kurum içi bilgilendirici ve yönlendirici yazılar dahil pek çok metinde tartışmalı anlatım tekniği kullanılır.

3.4. Tartışmacı Bir Metnin Kurgusu

Tartışmacı metinlerde mantıksal bir tutarlılık vardır, yani her metin mantıksal bir gelişme ve düşüncenin ilerlemesi biçiminde sunulur. Yazar söylemini belli bir konuya göre ele alır.

Birbirine karşıt iki görüşten birini doğrulamaya ya da benimsetmeye çalışma biçimi olarak tanımlanabilecek tartışmacı anlatımda iki tez vardır.

- a. Tez
- b. Antitez

Tez savunulan görüş, antitez ise reddedilen, dışlanan görüştür. Bir tartışma metninde antitez önce, tez sonra ele alınır. Yazar önce karşı çıktığı düşünceyi ortaya koyar, sonra bu düşüncenin eksik yanları, tutarsız yönleri ya da yazarca kabul edilmeyen yanları belirtilir. Böylelikle o düşünce eksik ya da tutarsız yönlerinden hareketle çürütülür ve bu düşünce yerine yazar kendi yaklaşımını açıklar ve konu ile ilgili yeni bir yaklaşım ortaya koymuş olur.

Tartışmacı metinler, genellikle birinci tekil ya da çoğul kişi ağzıyla söylenir. Bu da kişinin kendi düşüncesini belirtmek için gerekli bir durumdur. Bu bakımdan tartışmacı metinler, anlatıdan öteye, söylem özelliklerini taşır. Ancak alıcı-okur da metin içinde “sen/siz” adlı ile bulunabilir. Bu ikna etmek ile ilgili bir tutumdur. Diğer yandan bilgilendirici ve açıklayıcı metin tipi biçiminde hazırlanmış bir tartışmacı metinde üçüncü kişi adlı da kullanılır. Üçüncü kişi adlı ile (ya da edilgen yapılarla) yapılan bu tür anlatımlarda ikna etme düşüncesini maskeleyen işi vardır.

Örnek Metin

“Dil özleşmesine karşı olanların ikide bir ileri sürdükleri görüşlerden biri de bu: babalarla çocuklar birbirlerini anlayamaz olmuşlar. Ben bunda korkulacak, üzülecek bir yan göremiyorum. Uygarlık değiştiren bir toplumda babalarla çocuklar elbette anlaşamayacak. Bu konuya dokunanlar nedense yalnızca dil anlaşmazlığını görüyorlar da öbür anlaşmazlıkları

görmezlikten geliyorlar. Bugün babalarla çocuklar arasında bilgi, inanç, töre, dünya görüşü vb. bakımlardan anlaşmazlık yok mu? Dünyanın öküz boynuzu ucunda durduğuna inanan kişinin oğlu dünyanın boşlukta döndüğüne inanıyor, padişahlığı öven kişinin torunu, “Türkiye Cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa” görevini yükleniyor.

Dünün efendi-köle temeline dayanan toplumu ile bugünün insan eşitliği temeline dayanan toplumu arasında görüş ayrılığı olduğu gibi dil ayrılığı da olacak elbette. Dün yüksek mevkideki kişiye arz-ı ubudiyet ederim (kulluğumu sunarım) diyen babanın oğlu, bugün aynı mevkideki kişiye saygılarımı sunarım demekle yetiniyor. Dün konuşma sırasında oğlundan, kızından söz ederken, mahdum bendeniz (oğlum kulunuz), kerîme câriyeniz (kızım cariyeniz) diyen babanın çocuğu, bugün, sadece oğlum, kızım diyor. Günün birinde şu efendim sözünden de kurtuluruz belki. Biz babalarla çocukların anlaşamamalarından değil, asıl anlaşmalarından korkmalıyız. Eğer anlaşılırsa gelişme durmuş demektir.”

Dilleri Var Bizim Dile Benzemez, Cevdet KUDRET,

Antitez: Dil özleşirse babayla çocuk anlaşamaz.

Tez (İleti): Değişen uygarlıkta kuşaklar arasındaki anlaşmazlık doğal ve olumlu bir durumdur. Metinde, düşünceyi geliştirme yollarından ‘örneklendirme’ ve ‘karşılaştırma’dan yararlanılmıştır.

4.BETİMLEYİCİ ANLATIM

4.1.Kavramsal Boyut

Betimleme, bir nesnenin, yerin görünüşünü, hareketlerini, kişide uyandırdığı izlenimleri anlatmayı ve kişinin belleğinde canlandırmayı amaçlayan bir anlatım biçimidir. Betimleme için sözcüklerle resim yapma sanatı da denilebilir. Yazar dış dünyadan duyu organlarıyla edindiği izlenimleri kendi yarattığı evrende canlandırır ve dil aracılığıyla okura sunar. Okur, görmediği bu evrenin içine girer ve onunla aynileşir; bu evrenin kendine özgü gerçekliğine katılır.

Kişi betimlemesine **portre** denir. Fiziki portre kişinin yüzünü, dış görünüşünü, bedenini, giysilerini anlatır. Ruhsal portre ise bireyin kişilik özelliklerinin betimlenmesidir. Betimleme sözcüğünün kökündeki, ‘bet’, ‘beniz’ sözcüğüyle ikileme oluşturarak yüz ve yüz ifadesiyle ilgili anlamı karşılar. Kişilerin betimlemesine dış görünüşten başlanır. Ardından ruhsal betimlemeye geçilir.

Örnek Metin:

(Namık Kemal Portresi)

Namık Kemâl, gayet büyük yuvarlak başlı, pek yüksek alınlı, pembe çehreli, hiddetlendikçe çatılır az eğri kaşlı, koyu elâ gözlü, irice burunlu, fevkalâde güzel ağızlı, kırk yaşından sonra

siyah denecek kadar koyulaşmış uzunca, kumral sakallı, kısaya mail orta boylu, şişmanca, omuzları geniş, elleri ayakları küçük bir insandı. Burnunun sağ tarafında attan düştüğü zaman hasıl olan yaradan kalma bir çizgi vardı. Pek nâdir hiddetlenir fakat şiddeti uzun sürerdi. Simasındaki ilahi cazi-beyi tasvirden âcizim. O ulvî simada pek çok mânâlar dolaşırdı. Hele gözleri, mükemmel bir insan fitratının en güzel ma'kesiydi. Şimdi şimşekler fırlatır, şimdi tebessümlerle dolar, derken hazin hazin ruha işler. Her dakika, her saniye ulvî, ümitli, emin, mahzun düşünceli, hâkim, ilâhi mânâlar arz eden cevval bir nur... Onu her gören meftun, bütün vicdaniyle hürmetkâr olurdu. Kendisini tanıyanlardan bu hakikati itiraf etmeyen tek kimse yoktu. Bu fevkalâdeliğiyle beraber gayet sade idi. Süs, lüks denilebilecek hiçbir hâlini bilmiyorum. Pek sade giyinir, saatine altın kordon takmayacak kadar ziynet eşyasından nefret eder, kolonyadan başka koku sürünmezdi. Asla işlemeli gömlekler, mendiller kullanmaz, altın başlı bastonları eline almaz hele paradan iyice tiksiniirdi.

(Namık Kemâl, Ali Ekrem BOLAYIR)

Betimlemelerin iki biçimi söz konusudur:

Açıklayıcı Betimleme ve Sanatsal (İzlenimsel) Betimleme

Açıklayıcı betimleme, gözle görülenin anlatıldığı betimleme türüdür. Varlıkların ya da kişilerin dış görünüşüyle, olduğu gibi tanıtılması amaçlanır. Gözlem gücünden yararlanılır fakat kişisel yorumlara pek yer verilmez, duygular belirtilmez. Bilgi vermek amacıyla yazılan açıklayıcı betimlemelerde genel ayrıntılar üzerinde durulur ve ayrıntılar objektif (olduğu gibi) olarak verilir.

İzlenimsel betimlemelerde ise öznel bir anlatım benimsenir. Yazar kendini etkileyen şeyin hayalini canlandırmakla kalmaz, kendinde uyandırdığı duygu ve heyecanları da vermeye çalışır. Herhangi bir olay, durum hakkında bireysel izlenimlerin anlatılması öznel bir betimleme özelliği taşır. Mekân aynı olmakla birlikte kişilerin ruh haline göre uyandırdıkları yorum da farklı olacaktır. Sözelimi, gece karanlıkta uzaktan belirsiz bir şekilde fark edilen bir çalılık, yalnız ve korku içindeki bir kişi için bir endişe kaynağı, bir başkası için tadına doyumaz bir manzara olabilir. Öznel betimlemelerde kişinin yaşı, yetiştiği ortam, ruh hali, eğitimi, uğraşları ve yaşam deneyimi önemli rol oynar.

4.2. Metnin Yazılış Amacı

Betimlemek, okurun göremeyeceği fakat hayal edebileceği bir imgeyi (bir yer, kişi ya da nesne) ayrıntılı olarak tanımlamak sergilemektir.

Değişik nesneler, kişiler ya da yerler arasında bir şeyi betimlemek, onu diğerleri içinden seçmek betimlemeye değer bulmak demektir. Betimlemek ayrıntıyı bir bakıma kalabalık içinden seçip

yakına getirmektir. Bakmak, bir seçme edimidir. Bu edimin sonucu olarak gördüğümüz nesneyi, her zaman elimizle dokunabileceğimiz bir nesne olmasa da ulaşabileceğimiz bir alana getirmiş oluruz. İnsanın bir şeye bakması, dokunması ya da görmesi demek kendisini o şeyle ilişkili duruma sokması demektir. Betimleme yazan bir kişinin amacı da betimlediği varlık ile okur arasında benzer bir ilişkiyi tesis etmektir.

4.3. Betimleyici Anlatımla Yazılan Metin Türleri

Roman, öykü, masal, gezi yazısı gibi yazım türleri başta olmak üzere, senaryo, tiyatrodaki dekor, kostüm tanıtımları; turist rehberi, deneyimlerle ilgili açıklamalar, basında çıkan makaleler, el kitapları, tanıtım amaçlı kataloglar, sözlükler, tarih kitapları, röportaj, bulmaca metinleri, savunma tutanakları, öz yaşam öyküleri vb. betimleyici anlatımın kullanılabileceği alanlardır.

4.4. Betimleyici Bir Metnin Kurgusu

Betimleyici metinlerde bir giriş sözü bir konu açılır. Konuda adlandırma ve bu adlandırılan nesnenin betimi vardır. Adlandırılan ve betimlemesi yapılacak olan bu nesne, bazı yer adları ya da belirteçleri ile belli bir uzama yerleştirilir. Uzamsal yerleştirme, okurun algılaması açısından önemlidir.

Her betimlemede belli bir sıralanış biçimi vardır. Bu düzenleme, daha genişten özele, aşağıdan yukarıya, yukarıdan aşağıya, yakından uzağa ya da uzaktan yakına doğru bir sıralama biçiminde olabilir.

Metinlerde, algıya yönelik (görme, işitme, koklama, tatma, dokunma) eylemler sıkça kullanılır. Betimleme genellikle sınırlandırılmış, çerçevelendirilmiş bir tablonun anlatımıdır.

Örnek Metin:

“Her yıl karlar eriyip de bahar gözünü açınca, Ağrı dağında bir ulu tazelik patlayınca, gölün kıyıları, ince kar çizgisinin üstü, keskin, kısa, küt çiçeklerle dolar. Çiçeklerin rengi alabildiğine parlaktır. En küçük çiçek bile mavi, kırmızı, sarı, mor kendi renginde çok uzaklardan bir renk pırıltısı olarak balkır. Ve keskin kokarlar. Gölün mavi suyu, bakır rengi toprağı baş döndürücü keskin kokularla kokar. Ve bu kokular çok uzaklardan duyulur.

Ve her yıl Ağrı dağında bahar gözünü açtığında, çiçeklerle, keskin kokular, renklerle, bakır rengi toprakla birlikte Ağrı dağının güzel, kederli kara gözlü, iri yapılı, çok uzun, ince parmaklı çobanları da kavallarını alıp Küp gölüne gelirler. Kırmızı kayalıkların dibine, bakır toprağın, bin yıllık baharın üstüne kepeneklerini atıp gölün kıyısına firdolayı otururlar. Daha gün doğmadan Ağrı dağının harman olmuş yalp yalp yanan yıldızlan altında kavallarını bellerinden çıkarıp Ağrı dağının öfkesini çalmaya başlarlar. Bu, gün doğumundan gün batımına kadar sürer. Bu arada, tam gün kavuşurken gölün üstünde kar gibi ak küçücük bir kuş dönmeye başlar. Sivri,

uzun kırlangıca benzer bir kuştur. Gölün üstünde çok hızlı döner. Uzun, ak halkalar çizer üst üste. Ak halkalar tel tel gölün som mavisine düşer, tam günün battığı anda kavalcılar çalmayı keserler. Kavallarını bellerine takıp doğrulurlar. Gölün üstünde bütün hızıyla uçan kuş, tam bu sırada göle şimşek gibi çakılırcasına iner, bir kanadını suyun mavisine daldırır kalkar. Böylece üç kere daldırır, sonra da uçup gider, gözden ırar, yiter. Ak kuştan sonra çobanlar da sessiz, birer ikişer oradan ayrılır, karanlığa karışır çekilir giderler.”

Ağrı Dağı Efsanesi, Yaşar KEMAL

5. ÖYKÜLEYİCİ ANLATIM

5.1. Kavramsal Boyut

Yazınsal metin; okura insanı ve insan yaşamını farklı biçimde anlatmayı amaçlar. Alıcısına yaşantı zenginliklerini ve bu zenginliğin değişkenliklerini sunar. Sunulan bu örneklerin insan yaşamına önemli bir katkısı vardır; ancak bu katkının sonuçları okurda hemen ortaya çıkmayabilir. Çocuklukta okunan bir öyküdeki bir kahramanın belleğe yerleşmesi kurmacanın gücüyle ilgili bir göstergedir.

Öyküleme bir kişinin (anlatıcı) belli bir bakış açısıyla birbiriyle ilintili olaylar dizisini belli bir uzam ve zaman içine koyarak kurguladığı anlatım tipidir.

5.2. Metnin Yazılış Amacı

Yazarın işlevi ya da amacı, gerçek ya da imgesel bir olayın okur tarafından düşünülmesini ve okurun öykü üzerinde yoğunlaşmasını sağlamak, bir başka deyişle okuru bir olay içinde yaşatmaktır.

5.3. Öyküleyici Anlatımla Yazılan Metin Türleri

Roman, öykü, masal gibi yazım türlerinin ana anlatım tekniği olan öyküleyici anlatım gezi yazısı, biyografi, otobiyografi, mektup, röportaj, şiir gibi edebi türlerde, gazete haberlerinde, anlatıya dayalı yazılı reklam metinlerinde, tanık olarak verilen ifadelerde vb. kullanılır.

5.4. Öyküleyici Bir Metnin Kurgusu

Öyküleyici anlatım olaya bağlı bir anlatım biçimidir. Bu anlatım tekniğinde olay bir akış içerisinde anlatılır. "Olay"dan kasıt olağanüstü ya da olağan dışı bir hal değildir. Olay, belli bir yerde ve zaman diliminde kişi ya da kişilerin yaptıklarıdır. Bir durumdan başka bir duruma geçiş ya da birbirini izleyen birbirinden farklı iki durum arasındaki dönüşüm olarak da tanımlanabilir. Ancak durumlar arasındaki fark eylem eksenli olmalıdır. Kısaca *varlıkların hareket halinde anlatılmasına* olay denir. Öyküleyici anlatım tekniğinde olay için gerekli olan öğeler yer, zaman, kişi ya da kişilerdir. Bir parçada öyküleyici anlatımdan söz edilebilmesi için

olayların akışından oluşan olay halkası olması ve bu halkaların mantıksal bir düzlemde birbirine bağlantılı olarak, birbirini izler biçimde gelişmesi beklenir.

"Bahçe kapısının önünde iki adam kavga eder gibi konuşuyorlardı." şeklindeki bir cümle öyküleme tarzı için yeterli değildir.

"Uzun boylu olanı sağ elini havaya kaldırarak bağırmaya başladı. Karşısındaki adam, kendisinden hiç beklenmeyecek bir çeviklikle bağırان adamı itip yere düşürdü." cümleleri ile paragraf sürdürülürse öyküleme tekniğinden söz edilebilir.

Betimleme ve öyküleme anlatım teknikleri kullanıldıkları edebi türler gereği sıklıkla birlikte ve iç içe kullanıldığından ve kullanılan kip ekleri benzerlik gösterdiğinden bazen bu iki tekniği ayırt etme noktasında zorluklar yaşanabilir.

Öyküleme akıp giden bir film şeridine benzer. Olay, kişi, zaman, mekan öğeleri hareketlilik ve değişim sağlar. Betimleme ise akıp giden bir film şeridinin dondurulmuş tek bir karesine benzer. Hareket ve değişim yoktur.

Örnek Metin 1

“Yirmi yaşından fazla göstermeyen bir delikanlı çadırın önünde, yan yatırılmış bir el arabasının üstüne oturarak saz çalıyordu. Başı göğsüne yatmış ve gözleri yere dikilmiş olduğu için çehresini tamamen görmeye imkân yoktu. Fenerin aydınlattığı alnı ter damlalarıyla kaplı idi. Sazının uzun sapı, şaşırtıcı bir süratle aşağı yukarı kayan parmaklarının altında, canlı bir mahluk gibi titriyordu. Tellere vuran sağ eli, küçük fakat kendinden emin hareketler yapıyor, bu el sazın gövdesine her yaklaştıkça, insan, sanki o tahta ile bu et arasında gizli, fakat çok manalı ve mühim bir konuşma oluyormuş zannediyordu.”

‘Ses’, Bütün Öyküleri, Sabahattin ALİ

Yukarıdaki örnekte saz çalan bir gencin portresi çizilmiştir. Anlatımda çerçevenin dışına çıkılmamıştır. Anlatım tek mekânda, aynı nokta üzerinde yoğunlaşmış, sıfatlara ve duyulara ağırlık verilmiştir. Parçanın ilk cümlesi bir olay anlatımı ile başlasa da paragrafın sonraki cümlelerinde bu olayı sürdüren başka bir olay yoktur. Yani öyküleme için gerekli olan bir olay akışı ya da olay halkası yer almamaktadır. Bir genç saz çalmakta ve ilk cümleden sonraki cümlelerden gencin saz çalışı ve saz çalan genç adam ayrıntılı biçimde **betimlenmektedir**.

Örnek Metin 2

“Küçük hocanın ağır tokadı, büyük hocanın uzun sopası ki, rast geldiği kafayı mutlaka şişirirdi. Ben, hiç dayak yememiştim. Belki iltimas ediyorlardı. Yalnız bir defa büyük hoca kuru ve kemikten elleriyle, yalan söylediğim için, sağ kulağımı çekmişti; o kadar hızlı çekmişti ki, ertesi günü bile yanıyordu ve kıpkırmızıydı. Hâlbuki kabahatim yoktu; doğru söylemiştim. Bahçedeki abdest fıçısının, musluğu koparılmıştı. Büyük hoca bu kabahati yapanı arıyordu. Bu, mavi

cepkenli, kırmızı kuşaklı, hasta ve zayıf bir çocuktur. Haber verdim, falakaya konacaktı. İnkâr etti. Sonra diğer bir çocuk çıktı. Kendi kopardığını, onun kabahatli olmadığını söyledi ve yere yattı. Bağıra bağıra sopa yedi. O vakit büyük hoca: "-Niçin yalan söylüyorsun, bu zavallıya iftira ediyorsun?" diye kulağıma yapıştı; yüzünü buruşturarak darıldı.

Ağladım, ağladım; çünkü yalan söylemiyordum. Evet, musluğu koparırken gözümle görmüştüm. Akşam azadından da dayığı yiyen çocuğu tuttum:

___ Niçin beni yalancı çıkardın, dedim. Musluğu sen koparmamıştın.

___ Ben koparmıştım.

___ Hayır, sen koparmamıştın. Öbür çocuğun kopardığını ben gözümle gördüm.

Israr etmedi, yüzüme baktı, bir an durdu ve eğer hocaya söylemeyeceğime yemin edersem saklamayacaktı, anlatacaktı. Ben hemen yemin ettim, merak ediyordum:

___ Musluğu Ali koparmıştı, dedi, ben de biliyordum; ama o çok zayıf ve hastadır. Görüyorsun, falakaya dayanamaz. Belki ölür; daha yataktan yeni kalktı.

___ Ama sen niçin onun yerine dayak yedin?

___ Niçin olacak, onunla ant içtik; o bugün hasta, ben iyi ve kuvvetliyim. Onu kurtardım işte!"

And, Ömer SEYFETTİN

KAYNAKÇA:

- Akbayır, S., Yazılı Anlatım-Nasıl Yazabilirim, Ankara,2010
- Çotuksöken, Y., Uygulamalı Türk Dili, İstanbul, 2015.
- Esin M., Özkan M., Tören H., Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım, İstanbul,2006
- Demir, N., Yılmaz, E., Türk Dili El Kitabı, Ankara, 2005.
- Korkmaz, Z., Ercilasun, A. B., Zülfikar, H., Akalın, M., Gülensoy, T., Parlatır, İ., Binici, N., Yükseköğretim Öğrencileri İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Ankara, 1995.
- Macit, M., (ed.), Cavkaytar, S., (ed.), Türk Dili-II, Eskişehir, 2019.
(T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2914; Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1871)
- Türk Dili II, Erzurum, 2013.
(Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını; ISBN: 978-975-442-290-0)